

Gart der Gesundheit: wunczerling.

wunczerling lxxxvii c

Cicuta latine·grece conisa vel tenela vel comon·arabice succaram·

(Der meister paulus in seÿnem herbario in dem capitel cicuta und Serapio unnd pandecta sprechent dz cicuta von kalter natur wegen die der samen an jme hat tōdtet den menschen der jn nūczet·Aber wann mann jn brauchen wil so sal man des nūcze mit gūtem weissen wein der alt seÿ der benymmet jm dÿe kelte·(Serapio in dem bûch aggregatoris in dem capitel Succaram id est cicuta spricht das der jtam seÿ jnwendig hole und habe vil knoden dar an geleiche dem fenchel stamm·Aber cicuta [122] ist grōsser an dem stengel unnd oben auf dem stamm hat es ein krone daran sind weÿß blūmen. (Der samen geleÿchet Enÿß·Die wurczel ist auch nicht fast gehefft in das erdtrich und die wurczel ist als kalter natur dz sÿe van kelte das blūt in dem menschen macht belebberen·aber nūczet man dÿe mitt lauterem wein so schadet sÿ nichts·(Auch spricht der wirdig meister Serapio dz auch der same also grūne gestossen·unnd den safft darauff gelassen unnd den gestrichen umb die augen benymmet die flup darauff und machet auch gar ein klares gesichte·(Ein pflaster gemacht von dem safft unnd gelegt auff den gebresten freÿschum herisipila genant kūlet unnd seczet den schmercen·(Wunczerling zerknischt mitt den samen unnd blettern unnd auch darauff gemacht ein pflaster unnd auff die mannes dinger genant testiculi geleget benÿmmet

(1) **Gevlekte scheerling**, 87ste kapittel.

Cicuta Latijn. Grieks conisa vel tenela vel comon. Arabisch succaram. (**Conium maculatum**)

(2) De meester Paulus in zijn herbaria in het kapittel Cicuta en Serapio en Pandecta spreken dat Cicuta vanwege de koude natuur van de zaden aan hem doot de mensen die het nuttigt. Maar als men het gebruiken wil zo zal men dat nuttigen met goede witte wijn die oud is die beneemt hem de koudheid. Serapio in het boek aggregatoris in het kapittel Succaram, id est Cicuta, spreekt dat de stam is inwendig hol en heeft veel knopen daaraan gelijk de venkelstam. Maar Cicuta [122] is groter aan de stengel en boven op de stam heeft het een kroon daaraan zijn witte bloemen. De zaden lijken op anijs. (2) De wortel is ook niet erg vast in dat aardrijk en de wortel is also koude natuur zodat ze van koudheid dat bloed in de mensen mag stollen, maar nuttigt man ze met zuivere wijn dan schaadt ze niet.

Ook spreekt de waardige meesters Serapio dat ook het zaad also groen gestoten en het sap daaruit gelaten en dan gestreken om de ogen beneemt de vloed daaruit en maakt ook erg een klaar gezicht. Een pleister gemaakt van het sap en gelegd op het gebrek rode loop, herisipila genaamd, verkoelt en verzacht de smarten. (3) Scheerling gekneusd met de zaden en bladeren en ook daaruit gemaakt een pleister en op het mannen ding genaamd testikel gelegd beneemt

gelusten czō unkeüscheyt unnd machet auch das gemacht nit auffsteet und machet auch den samen genant sperma verschwinden also das es ist wider den selben fluß genant pollucio nocturna.

(Item dýses pflaster geleget auff die brüste der frauwen verschwindet jr die milch. Und wann das pflaster auch geleget wirt auff die brust der junkfrawen so wachsen sýe nichts. (Item Galienus in dem achtenden bûch genant simplicium farmacarum in dem capitel comom id est cicuta secundum translationem grecam steet geschtrýben das cicuta seý fast sere kelten über die natur des menschen. (Der meister Plinius in dem capitel romsa id est cicuta spricht das die schlangen die bleter fliehent der utschen halben das sý auch kelten biß auff den tod.

(Item cicuta warm und auch gar trucken an dem dritten grade als Platearius spricht. Und ist auch gar gût wider den weethumb des milcz gesotten in eþsig und in ôle unnd auch auff das milcz geleget. Item wunczerling und zeýtloß gesotten in wein mit ôle vermendet ist gar gût wider das gegicht der hende und füß. Dises ist auch gar gût wider das dârme gegicht und wider den kalten seich diß auff den bauch und lenden geleget diß bewert Platearius. (h. iij.) [123]

lust tot onkuisheid en maakt ook dat geslacht niet opstaat en maakt ook de zaden, genaamd sperma, verdwijnen also dat het is tegen dezelfde vloed genaamd pollucio nocturna.

Item, deze pleister gelegd op de borst van de vrouwen verdwijnt bij hun de melk. En als die pleister ook gelegd wordt op de borst van de jonkvrouwen zo groeien ze niets. Item, Galenus in het achtste boek genaamd simplicium farmacarum in het kapittel comom, id est Cicuta secundum translationem Grieks, staat geschreven dat Cicuta is erg zeer verkoelend over de natuur des mensen. De meester Plinius in het kapittel romsa, id est Cicuta, spreekt dat de slangen de bladeren vlieden vanwege dat ze ook verkoelen tot op de dood.

Item, Cicuta is warm en ook erg droog aan de derde graad zoals Platearius spreekt. En is ook erg goed tegen de pijn van de milt, gekookt in azijn en in olie en ook op de milt gelegd.⁽⁴⁾ Item, scheerling en tijdloos gekookt in wijn en met olie vermengt is erg goed tegen de jicht der handen en voeten. ⁽⁵⁾ Dit is ook erg goed tegen de darmjicht en tegen de koude plas, dit op de buik en lenden gelegd, dit beweert Platearius. [123]

Vorm.

Dodonaeus; ‘Dolle kervel of scheerling wordt soms honderd twintig of honderd vijftig cm hoog of hoger en heeft een lange venkelachtige, gladde, dikke halm of steel die vele leden en knopen heeft en van binnen hol is, van buiten bleekgroen, doch met sommige roodachtige plekken als slangenvellen of adderhuiden getekend, op de top er van staan grote kroontjes of kransjes die van witte bloempjes verzameld zijn en daarna volgen zaden die veel op anijszaden lijken, doch wat witter. De bladeren zijn zeer gekarteld en klein gesneden en lijken bijna op kervelbladeren, maar veel groter en van reuk en kleur verschillen ze er veel van. De wortel is zeventien cm lang en zo dik als een vinger, wit en als de steel tevoorschijn komt is ze binnen ijdel of hol, anders is ze vol en vast.

Dit ganse kruid geeft een onlieflijke en vuile zware reuk uit al zijn delen’.

Naam.

(1) In de oude botanische en medische literatuur wordt vaak de gevlekte scheerling, Conium maculatum en de waterscheerling Cicuta virosa niet scherp uit elkaar gehouden. In het algemeen kan men zeggen dat de scheerling van de ouden, het koneion, van de Grieken en de Cicuta van de Romeinen zeker de gevlekte scheerling, Conium, was. De waterscheerling komt in Griekenland en Italië uiterst zelden voor, terwijl de gevlekte scheerling vrij algemeen is. In Italië was de waterscheerling bij de botanisten van de 15de eeuw nog onbekend en sinds de 17de eeuw wordt het in de botanische tuinen geplant. De oude Duitsers Brunfels, Bock en Fuchs beschreven alleen de gevlekte. Cicuta haalt men meer uit de boeken van de ouden.

Dodonaeus over Conium maculatum; ‘Dit kruid is in Brabant scheerlinck en dulle-kervel genoemd, in Hoogduitsland Schirling of Witscherling. De Latijnse naam is Cicuta, de Griekse Conion of Coneion. In Hoogduitsland heet dit kruid soms Wuterich, Weterich, Schirling en Wunscherling, in het Nederduits dulle peterselie, winterlinck en pijp-cruydt, ook herders-pijpen’.

Wuterich bij Gesner, Wutrich of Wutherick, rasende Schirlynck, dit na het gebruik van de wortel.

Gebruik.

Hippocrates, Plinius, Avicenna erkende de eigenschappen er van. Deze scheerling of Coneion is te Athene gebruikt geweest om de zeer wijze man en filosoof Socrates te doden, als Plato schrijft. H. (3) Hieronymus raadde een drank aan met onder andere scheerling voor de monniken om de zuiverheid te bewaren, dit op getuigenis van Dioscorides die zegt; *Herba testibus circumlita, libidinum imaginationes in somno compescit, sed genitale resolvit*'. Gebruikt om de geslachtsdelen te laten verdwijnen, vooral bij jonge kinderen. Hildegard von Bingen noemt Scherling, Schierling gevaarlijk en beveelt enkel het uitwendig gebruik er van aan.

Herbarijs; Cycuta, dat is sceerline en het is heet en droog in de 3de graad. En heeft kracht de vochtvermenging te trekken, te verteren en te scheiden. (2) Men werkt er nu niet mee want ze is te zeer giftig, ooit deden mensen het in medicijnen toen de mensheid sterker was. (4) En haar zaad is koud en droog en tegen jicht en voetjicht zal men die wortel stoten.

En het sap zal men doen in roggemeel en daar van een brood bakken en dat zal men dan breken en het al warm op die plaats leggen, dit zal men vaak doen. En ze verdunt dikke vochtvermenging en lijmachtige en laat goed urine maken. En laat sterven alle soorten van wormen. (5) En drank er van gemaakt en gedronken of daarmee de leden gewassen laat scheiden dikke wind die in de huid is. En ze geneest en laat scheiden pijn in de zijde en onderbuikspijn. En geneest de borst en de longen van grove lijmige vochtvermenging.

En Cicuta genomen van 28 ons met 8 pond water en gestampt en tezamen gekookt met zacht vuur totdat het derdedeel verkookt is en dit alle (a) 40 dagen gedronken is goed tegen de vallende ziekte. En dezelfde drank gedronken door een vrouw die een kind ontvangen heeft, dat kind zou zich keren. Dat is een teken dat men kind draagt. Een ander is als ze overgeeft want ze mag de medicijn er van niet inhouden'.

(a) 40 dagen, een alchimistenmaand bestond uit 40 dagen, vandaar dat die tijdruimte dikwijls voorkomt in middeleeuwse geneeskunde die sterk de invloed van alchimisten en astrologen onderging.

Dodonaeus; 'Scheerling is uitermate zeer verkoelend van aard en krachten, zoals Galenus betuigt.(3) Daarom doen zeer onbedacht en onwijs al diegene die dat kruid op de klootjes van de jonge knechtjes of op de borsten van de jonge dochters leggen om de onmatige wasdom er van te beletten en te maken dat ze niet te zeer zwellen of groter worden dan het hun behoorlijk lijkt te wezen. Want behalve dat het oorzaak is dat die delen gemakkelijk tot een uittering of andere verdroging gebracht worden is het daarnaast het hart en lever zeer hinderlijk al wordt het maar alleen van buiten opgelegd, maar nochtans doet het veel meer kwaad van binnen het lijf met spijs of drank ingegeven. Want, als Dioscorides verhaalt, scheerling moet gerekend worden onder het getal van de dodelijke dingen die de mens door zijn koude eigenschap het leven verkorten.

Dan tegen het kwaad van dit kruid eer dat tot het hart of ander ingewand gekomen is houdt Plinius voor een zeer goede baat dat de mens er wijn op te drinken geven die door zijn verwarmende kracht de koude aard van de scheerling gans overwinnen zal. Dan als men dat kruid met wijn vermengt en iemand tezamen ingeeft dan is er geen hulp of baat tegen, maar de mens zal er zonder twijfel van sterven, zo de ouders verzekeren.

Deze scheerling of Coneion is te Athene gebruikt geweest om de zeer wijze man en filosoof Socrates te doden, als Plato schrijft.

Hieruit blijkt merklijk genoeg in hoe grote en hinderlijke dwaling de apothekers hier vroeger plegen te wezen toen ze het zaad van scheerling in plaats van het zaad van Harmel of wijnruit gebruikten.

Dan die dwaling is nu lang geleden ontdekt, uitgeroeid of weggenomen geweest.

(4) Scheerling is zeer koud en tot in de vierde graad volkomen en daarom is het dodelijk binnen het lijf genomen. Van buiten tegen enige gebreken opgelegd maakt de mensen ten eeuwig dagen gebrekkelijk en zwak. Daarom moeten wel toezien al diegene die scheerling pleistervormig op alle wild vuur en verhitte leggen om de pijn te verzoeten en de hitte te verkoelen. Want die zullen niet beter varen dan of ze er bilzen of opium op gelegd hadden en door al dusdanige verzoeting die van zeer koude kruiden als van opium, bilzen en scheerling komt wordt de ziekte en het lid daar die

weedom in is voos en half dood gemaakt also dat het die ziekte en pijn niet voelen kan. Maar als dat lichaam en lid wederom tot dezelfde komt dan is de smart groter dan ze tevoren was en de ziekte is kwader om te genezen vanwege het sterk verkoelen van die kruiden zodat die ziekten en vooral de koude zeer weerspanning maakt. Daarom zal men dusdanige kruiden niet tot verzoeting van enige pijnen gebruiken, dan in grote nood als die pijnen zeer groot en onverdraaglijk schijnen. En dan is het soms gebeurt dat men de kramp er mee genezen heeft. Anders zo heeft dit gewas een schadelijke eigenschap die de hersens voor alles zeer ontstelt, want sommige krijgen er draaiing in het hoofd van, sommige krijgen hoofdpijn, sommige worden er dul van en sommige sterven er van. En die van Athene (als Dodonaëus eensdeels vermaant) wisten een zeker gewicht van het sap van dit kruid hun misdadigers in te geven die ze tot de dood verwezen hadden. Sommige die er niet teveel van ingenomen hebben blijven hun hele leven lang ongezond en kwelend, zoals boven ook vermaand is. Nochtans zo zijn er sommige vogels die door dit kruid vet worden, namelijk de spreeuwen. De ezels plegen dat ook veel en graag te eten, dan ze worden er zo slaperig van dat het gebeurt is dat men ze levend gevild en de huid afgetrokken heeft eer ze wakker geworden zijn.

De bakkers als ze de oven te heet gestookt hebben zodat ze het brood zouden mogen verbluisteren of verbranden werpen in de oven een handvol of twee van het rijp of onrijp zaad van dolle kervel (te weten die hier te lande algemeen is en minder stinkt) waardoor met het gekraak en vooral kracht belet wordt dat het brood van het vuur beschadigd wordt, als Lobel betuigt.

De vissers gebruiken dit kruid om de vissen te vangen, hetzij alleen, hetzij door er wat venkelbladeren bij te doen.

Zie verder: <http://volkoomenoudeherbariaenmedisch.nl/> en : <http://www.volkoomen.nl/>